

ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

ПІДРУЧНИК

Видавництво "Новий Світ – 2000"

ISBN 978-966-418-285-7

9 789664 182857

Вища освіта в Україні
Видавництво "Новий Світ – 2000"

ББК 66.1я73
УДК 32(09)(075.8)
I 90

Відтворення цієї книги або будь-якої її частини заборонено без письмової згоди видавництва. Будь-які спроби порушення авторських прав будуть переслідуватися у судовому порядку.

Рекомендовано до друку Вченими радами:

Львівського національного університету ім. Івана Франка (протокол № 13/12 від 30.12.2015 р.);
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол №10 від 03.11.2015 р.);
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол №6 від 24.10.2015 р.);
Національного університету «Острозька академія» (протокол 2 від 24.09.2015 р.);
Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова (протокол № 2 від 27.10.2015 р.);
Дніпропетровського університету імені А. Нобеля (протокол №8 від 10.11.2015 р.).

Рецензенти:

Горбатенко В. П. – доктор політичних наук, професор, заступник директора Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України;

Денисенко В. М. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету ім. Івана Франка;

Круглашов А. М. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича.

I 90 Історія політичної думки: підручник / за заг. ред. Н. М. Хоми [П. В. Алексеєнко, Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна та ін.]. – Л. : «Новий Світ – 2000», 2016. – 1000 с.

ISBN 978-966-418-285-7

У підручнику проаналізовано генезу розвитку світової політичної думки – від її зародження до сьогодення. Представлено основні напрямки вивчення політичної проблематики, представлені мислителями різних історичних періодів. Значна увага приділена методологічним і доктринальним підходам до аналізу політичної проблематики у ХХ ст.

Для студентів-політологів, аспірантів, викладачів вищих навчальних закладів, політичних діячів, а також для усіх, хто цікавиться політикою та політичною наукою й історією її еволюції.

ББК 66.1я73
УДК 32(09)(075.8)

ISBN 978-966-418-285-7

© Авторський колектив, 2016
© За заг. ред. Н. М. Хоми, 2016
© «Новий Світ – 2000», 2016

П Е Р Е Д М О В А

Процес становлення на початку 90-х років політичної науки у Львівському національному університеті імені Івана Франка, який був підхоплений науково-педагогічною громадськістю України, започаткував інституціоналізацію політичної науки на теренах нашої держави. Поява політологічних науково-дослідних і навчальних структур, професійних асоціацій, фахових видань, становлення відповідної дипломної спеціальності та спеціалізацій у вищих навчальних закладах, діяльність спеціалізованих учених рад зі захисту дисертаційних досліджень – усе це є значимими кроками політологічної громадськості до утвердження позицій політичної науки в Україні, підкреслення її потенціалу для державотворчого процесу.

Стоячи на порозі 25-річного ювілею, політична наука України уже має вагомий напрацювання, з поміж них і наукові доробки у царині історії політичної думки. Історія політичної думки є фундаментальною історико-теоретичною дисципліною в процесі підготовки студентів-політологів. У вітчизняному сегменті навчальної літератури небагато навчальної літератури з нормативного курсу «Історія політичної думки» саме для спеціальності «Політологія». При вивченні курсу опора слушно робиться насамперед на першоджерела, нечисельні навчальні видання, адресовані студентам-політологам, а також навчальну літературу із курсу «Історія вчень про державу та право» («Історія політичних і правових учень»), який викладається для студентів спеціальності «Правознавство». Але програми згаданих курсів для політологів та юристів, попри певні співпадіння, мають істотні відмінності у проблемному полі, колі представників. Тому видалося доречним підготовка видання, написаного політологами для політологів, з особливими, характерними саме для політичної науки, акцентами.

Підручник є продовженням розпочатої серії навчальної літератури з історії політичної думки. Зокрема, у 2014 році вийшло друком рекомендоване МОН України словниково-енциклопедичне видання¹, яке охопило 616 гасел-персоналій, розроблених 188-ма авторами. У запланованій серії у 2016 році передбачено підготовку та друк підручника «Історія політичної думки України». Таким чином, названа тріада (енциклопедичний словник і два підручники) буде, сподіваємося, добрим помічником громаді студентів-політологів у вивченні об'ємної та багатогранної історії політичної думки – від стародавньої до нинішньої, постмодерної, доби.

Підручник має особливості структури. Витримуючи хронологію викладу (від зародження до сьогодення: *розділ 1* – політична думка Стародавнього світу; *розділ 2* – антична думка, *розділ 3* – середньовічна думка, *розділ 4* – політична думка періоду буржуазних революцій (XVI – XVII століття); *розділ 5* – еволюція політичної думки у XVIII – XIX століттях), авторський колектив зробив особливий акцент на аналізі багатогранної політичної думки XX – початку XXI ст. Цьому (порівняно невеликому) періоду присвячено аж три розділи (31 тема): *розділ 6* звертається до вивчення методологічних підходів до аналізу політичного (вивчаються політичні ідеї представників семіотики, біхевіоризму та постбіхевіоризму, неомарксизму та постмарксизму, методологічної стратегії дискурсу-

¹ Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. / За заг. ред. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]. – Л. : Новий Світ-2000, 2014. – 765 с.

аналізу, системного та постсистемного аналізу, неінституціоналізму, символічного інтеракціонізму, постмодернізму і т. д.). Наступний самостійний розділ (розділ 7) спрямований на представлення історії політичної думки через виклад доктринальних підходів, сформульовані її представниками (неолібералізм, неоконсерватизм, соціал-демократія, фемінізм, екологізм, популізм, ліворадикальні доктрини, комунізм, та ін.). Завершальний розділ книги (розділ 8) є аналізом концептуальних підходів до вивчення глобального розвитку та міжнародної політики (представники світ-системного аналізу, футурологічних концепцій, геополітичних стратегій і т. д.). Підручник за такою методикою викладу, є безумовною новизною викладу історії політичної думки у вітчизняній науці.

Авторами рукопису є представники насамперед випускових кафедр за спеціальністю «Політологія» вузів України (Львівського національного університету ім. І. Франка, Національного університету «Києво-Могилянська Академія», Національного університету «Острозька академія», Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, Запорізького національного університету, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Чорноморського державного університету імені Петра Могили (Миколаїв) та ін.). Попри чисельний склад авторського колективу (майже сім десятків докторів і кандидатів політичних та суміжних наук) усі теми підручника витримані в єдиній стилістиці та логіці викладу матеріалу, що є складним завданням із огляду на авторський почерк кожного дослідника.

Підручник відповідає вимогам, що встановлені до такого типу навчальної літератури для студентів вищих навчальних закладів України. Поданий матеріал викладений достатньо доступно для студентів; він є об'єктивним, науковим, логічно послідовним. Запропонований авторським колективом тематичний виклад покликаний навчити читача не лише засвоїти матеріал, але й опрацювати практикум, самоперевірити засвоєння матеріалу за контрольними завданнями. Кожна тема завершується об'ємним переліком джерел (як першоджерел, так і наукових видань із теми); особливий акцент авторським колективом зроблено на презентацію саме україномовних перекладів і концептуальних розробок вітчизняних учених, аби показати генезу вітчизняної політичної науки. Водночас, інформаційні прогалини заповнені іншомовними джерелами, до яких скеровують студентів автори тем; особливо це стосується розділів 6, 7, 8, які аналізують історію політичної думки ХХ – початку ХХІ століть.

Особливістю підручника є стиль викладу матеріалу: нелегкий для засвоєння теоретико-методологічний аналіз поглядів представників історії політичної думки автори наповнюють цитатами, крилатими висловлюваннями, ілюстративним матеріалом. Це допомагає у сприйнятті матеріалу, акцентує увагу студента до найважливішого у кожній темі.

Зичимо кожному читачеві допитливості у пізнанні глибини мудрості, закладеної в історії політичної думки, поглиблювати свої пошуки, відкривати нові її сторінки.

Авторський колектив:

Розділ 1.

Тема 1. Історія політичних учень як складова частина науки про політику – к. філос. н., проф. *Орлов С. Ф.*

Тема 2. Політична думка стародавніх Єгипту та Вавилону – канд. політ. н., доц. *Бунь В. В.*

Тема 3. Староіндійська суспільно-політична думка – д-р політ. н., доц. *Борділовська О. А.*

Тема 4. Політичні вчення Стародавнього Китаю – канд. політ. н. *Мадрига Т. Б.*, канд. політ. н. *Кобець Ю. В.*

Розділ 2.

Тема 5. Ранній період розвитку давньогрецької політичної думки – д-р політ. н., доц. *Митко А. М.*

Тема 6. Афінівська політична думка доби розквіту – д-р політ. н., проф. *Андрущенко Т. В.*

Тема 7. Політичні вчення періоду занепаду давньогрецьких держав – д-р політ. н., доц. *Хома Н. М.*

Тема 8. Політико-правова думка Стародавнього Риму – канд. політ. н., доц. *Козьма В. В.*

Тема 9. Християнська політична доктрина. Світська та духовна влада у вченнях Отців церкви – канд. юрид. н., доц. *Павлишин О. В.*

Розділ 3.

Тема 10. Політична думка Візантії – д-р н. держ. упр., проф. *О. В. Радченко*

Тема 11. Тома Аквінський: погляди на державу, право і закон – д-р філос. н., проф. *Требін М. П.*

Тема 12. Арабська середньовічна філософія та політичне знання – д-р філос. н., проф. *Бліхар В. С.*, д-р юрид. н., проф. *Цимбалюк М. М.*

Тема 13. Світська політична думка доби пізнього Середньовіччя – канд. політ. н., доц. *Пробийгорова Н. В.*

Розділ 4.

Тема 14. Політичні вчення доби Відродження – д-р філос. н., проф. *Куцепал С. В.*

Тема 15. Політичні погляди ідеологів Реформації – канд. іст. н., доц. *Комарницький Я. М.*

Тема 16. Політичні концепції доби буржуазних революцій XVII століття – канд. політ. н., доц. *Зелена О. Я.*

Тема 17. Політичні вчення утопічного характеру XVI–XVII століть – канд. політ. н. *Лушагіна Т. В.*

Тема 18. Політичні концепції європейського Просвітництва – канд. політ. н., доц. *Штука І. А.*

Тема 19. Прагматично-раціоналістичні політичні та правові концепції у США доби Просвітництва і боротьби за незалежність. Американський конституціоналізм – д-р політ. н., проф. *Ржевська Н. Ф.*

Тема 20. Радикалізація політичних ідей за часів Великої французької революції – канд. політ. н. *Харечко І. З.*

Розділ 5.

Тема 21. Консервативний напрям у політичних ученнях XVIII–XIX ст. – канд. політ. н., доц. *Пальшков К. Є.*

Тема 22. Політико-правові та етичні ідеї в Німеччині в кінці XVIII – на початку XIX століть – канд. політ. н., доц. *Хорішко Л. С.*, канд. філос. н. *Білан С. І.*

Тема 23. Ліберальний напрям у політичних вченнях кінця XVIII – першої половини XIX ст. – д-р політ. н., доц. *Батрименко О. В.*

Тема 24. Особливості розвитку соціально-політичної думки Західної Європи в другій половині XIX століття – канд. іст. н., проф. *Бочарова Н. В.*, канд. політ. н. *Ключник Р. М.*

Тема 25. Марксизм як політичне вчення – д-р філос. н., проф. *Дзьобань О. П.*

Тема 26. Політичні вчення представників критичної та революційної утопічної традиції – канд. політ. н. *Коваль Ю. О.*

Розділ 6.

Тема 27. Політичні ідеї представників неонституціоналізму – д-р політ. н., проф. *Перегуда Є. В.*

Тема 28. Політичні ідеї представників феноменологічного підходу – канд. політ. н., доц. *Гомза І. А.*

Тема 29. Політичні ідеї представників символічного інтеракціонізму – д-р політ. н., доц. *Гулай В. В.*, канд. іст. н., доц. *Малик І. Р.*

Тема 30. Соціальний конструктивізм як методологія політичної науки – канд. політ. н., доц. *Угрин Л. Я.*

Тема 31. Біхевіоралізм і постбіхевіоралізм у політичній науці. Постбіхевіоральна революція – д-р політ. н., проф. *Смола Л. Є.*

Тема 32. Постмодерні підходи до аналізу політики – канд. політ. н., доц. *Гарбадин А. С.*

Тема 33. Аналіз політики представниками неомарксизму – канд. соціол. н., доц. *Литовченко А. Д.*, канд. соціол. н., доц. *Мурадян О. С.*

Тема 34. Політичні підходи представників постмарксизму – д-р філос. н., проф. *Зінченко В. В.*

Тема 35. Політичні концепції розробників методології аналізу дискурсу – канд. політ. н., доц. *Тишкун Ю. Я.*

Тема 36. Аналіз політичного представниками системного підходу – д-р політ. н., проф. *Семизіна Т. В.*, канд. політ. н., доц. *Яковлев М. В.*

Тема 37. Синергетична методологія в політичній науці – д-р політ. н., проф. *Юськів Б. М.*

Тема 38. Постсистемні підходи до аналізу політики – д-р політ. н., проф. *Кривошеїн В. В.*

Тема 39. Політичні підходи представників теорії суспільного вибору – канд. н. з держ. упр., доц. *Лебедюк В. М.*

Тема 40. Методологія «встановлення порядку денного» та її застосування у політичній науці – д-р політ. н., проф. *Климанська Л. Д.*

Тема 41. Семіотичний підхід до аналізу політичної реальності – канд. юрид. н., доц. *Павлишин О. В.*

Розділ 7.

Тема 42. Політичні ідеї представників неолібералізму – канд. політ. н., доц. *Полянська В. Ю.*

Тема 43. Політичні ідеї представників неоконсерватизму – д-р політ. н., проф., засл. працівник освіти України *Бабкіна О. В.*

Тема 44. Політична доктрина міжнародної соціал-демократії – д-р політ. н., проф. *Романюк О. І.*

Тема 45. Політичні ідеї представників італійського фашизму та німецького соціал-націоналізму – д-р політ. н., проф. *Мілова М. І.*, канд. політ. н. *Дмитрашко С. А.*

Тема 46. Політичні ідеї представників націоналізму – канд. політ. н. *Родик Г. Ю.*

Тема 47. Політичні ідеї представників фемінізму – канд. політ. н., доц. *Ярошенко В. М.*, канд. політ. н. доц. *Ворчаківа І. Є.*

Тема 48. Політичні підходи представників екологізму – д-р політ. н., проф. *Марчук В. В.*, канд. політ. н. *Голуб'як Н. Р.*

Тема 49. Суспільно-політичні аспекти релігійних доктрин сучасності – канд. політ. н., доц. *Геник М. А.*

Тема 50. Політичні ідеї представників доктрини комунізму – д-р політ. н., проф. *Северинюк В. М.*

Тема 51. Політичні ідеї представників ліворадикальних політичних доктрин і рухів – д-р політ. н., проф. *Вільчинська І. Ю.*, канд. політ. н. *Рева Т. С.*

Тема 52. Політичні ідеї представників популізму – канд. іст. н., доц. *Козирев О. С.*, канд. іст. н., *Козирева М. Е.*

Розділ 8.

Тема 53. Підходи представників світ-системного аналізу – д-р соціол. н., проф. *Кутуєв П. В.*, д-р політ. н., проф. *Алексєєнко І. В.*

Тема 54. Політичні підходи представників геополітичних стратегій – канд. політ. н., доц. *Лепська Н. В.*

Тема 55. Підходи представників футурологічних концепцій – канд. політ. н., доц. *Кандюк О. Б.*

Тема 56. Політичні підходи представників безпекознавства – д-р філос. н., проф. *Дзьобань О. П.*, д-р політ. н., доц. *Хома Н. М.*

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. Історія політичних учень доби Стародавнього світу

Тема 1. Історія політичних учень як складова частина науки про політику

Тема 2. Політична думка стародавніх Єгипту та Вавилону

Тема 3. Староіндійська суспільно-політична думка

Тема 4. Політичні вчення Стародавнього Китаю

РОЗДІЛ 2. Історія політичних учень доби античності

Тема 5. Ранній період розвитку давньогрецької політичної думки

Тема 6. Афінська політична думка доби розквіту

Тема 7. Політичні вчення періоду занепаду давньогрецьких держав

Тема 8. Політико-правова думка Стародавнього Риму

Тема 9. Християнська політична доктрина. Світська та духовна влада у вченнях Отців церкви

РОЗДІЛ 3. Історія зарубіжних політичних вчень доби Середньовіччя

Тема 10. Політична думка Візантії

Тема 11. Тома Аквінський: погляди на державу, право і закон

Тема 12. Арабська середньовічна філософія та політичне знання

Тема 13. Світська політична думка доби пізнього Середньовіччя

РОЗДІЛ 4. Становлення політичних ідей в період буржуазних революцій Європи XVI–XVIII сторіч

Тема 14. Політичні і правові вчення доби Відродження

Тема 15. Політичні погляди ідеологів Реформації

Тема 16. Політичні концепції доби буржуазних революцій XVII століття

Тема 17. Політично-правові вчення утопічного характеру XVI-XVII століть

Тема 18. Політичні вчення та правові концепції європейського Просвітництва

Тема 19. Прагматично-раціоналістичні політичні і правові концепції у США доби Просвітництва і боротьби за незалежність. Американський конституціоналізм

Тема 20. Радикалізація політичних ідей за часів Великої Французької революції

РОЗДІЛ 5. Становлення теоретичних моделей держави та права в концепціях XVIII–XIX століть

Тема 21. Консервативний напрям в політико-правових ученнях

Тема 22. Політико-правові та етичні ідеї в Німеччині в кінці XVIII – на початку XIX століть

Тема 23. Плюралізм політико-правових ідей першої половини XIX століття

Тема 24. Особливості розвитку соціально-політичної думки Західної Європи в другій половині XIX століття

Тема 25. Марксизм як політичне вчення

Тема 26. Політичні вчення представників критичної і революційної утопічної традиції

РОЗДІЛ 6. Методологічні підходи до аналізу політичного у XX-XXI століть

- Тема 27.** Політичні ідеї представників неоінституціоналізму
Тема 28. Політичні ідеї представників феноменологічного підходу
Тема 29. Політичні ідеї представників символічного інтеракціонізму
Тема 30. Соціальний конструктивізм як методологія політичної науки
Тема 31. Біхевіоралізм і постбіхевіоралізм у політичній науці. «Постбіхевіоральна революція»
Тема 32. Постмодерні підходи до аналізу політики
Тема 33. Аналіз політики представниками неомарксизму
Тема 34. Політичні підходи представників постмарксизму
Тема 35. Політичні концепції представників філософсько-методологічної стратегії дискурс-аналізу
Тема 36. Аналіз політичного представниками системного підходу
Тема 37. Політичні підходи представників синергетики
Тема 38. Постсистемні підходи до аналізу політики
Тема 39. Політичні підходи представників теорії суспільного вибору
Тема 40. Методологія «встановлення порядку денного» та її застосування у політичній науці
Тема 41. Семіотичний підхід до аналізу політичної реальності

РОЗДІЛ 7. Основні доктринальні підходи до вивчення політичної дійсності у XX-XXI століттях

- Тема 42.** Політичні ідеї представників неолібералізму
Тема 43. Політичні ідеї представників неоконсерватизму
Тема 44. Соціал-демократичні форми нового порядку
Тема 45. Політичні ідеї представників соціал-націоналізму та фашизму
Тема 46. Політичні ідеї представників націоналізму
Тема 47. Політичні ідеї представників фемінізму
Тема 48. Політичні підходи представників релігійних суспільно-політичних доктрин
Тема 49. Політичні підходи представників екологізму
Тема 50. Політичні ідеї представників доктрини комунізму
Тема 51. Політичні ідеї представників ліворадикальних політичних доктрин і рухів
Тема 52. Політичні ідеї представників популізму

РОЗДІЛ 8. Концептуальні підходи до аналізу глобального розвитку та міжнародної політики

- Тема 53.** Підходи представників світ-системного аналізу
Тема 54. Політичні підходи представників геополітичних стратегій
Тема 55. Підходи представників футурологічних концепцій
Тема 56. Політичні підходи представників безпекознавства